

אר"י במסתרים

הנהגת רבינו עם שאר החברים וסילוקו של רבינו האר"י

אוצר החכמה

וגם אחר שידע מהרח"ו כל אשר נעשה עמו ומה שמוכן ומוזמן לו מאת רבו, מ"מ לא החזיק טובה לעצמו ונהג טובת עין בשאר החברים במסירות נפש ע"מ להעלותם ולתקנם לכבוד קונו וחפץ צורו. וסוף דבר היה זה גורם לפטירת רבו הגדול. וכמו שכתב ברשימותיו:

ועתה אכתוב, מה שהגיד לי מורי ז"ל, ז' ימים קודם שנפטר לחיי עה"ב. ודע, כי מן השעה הראשונה שדבר עמי א"ל שאזהר מאד שלא אגלה עניינו של השגתו וידיעתו לבני אדם, לפי שהוא לא בא רק לתקן אותי בלבד, ואח"כ על ידי יתוקנו אחרים, והתרה בי שאם אגלה עניינו, שימשך נזק גדול לו ולי ולכל העולם כלו. ונתגלגלו הדברים שמורי הר"ם אלשיך נר"ו, ידע הדברים, וגזר עלי שאגיד לו הענין, ומכח גזרתו הוכרחתי לגלות לו, ואז משם ואילך נתרבו הנכנסים בבית מורי ז"ל, ואני הייתי חושב שעשיתי מצוה גדולה לזכות כל אותם שהיו חוזרים בתשובה.

ופעמים רבות היה מורי ז"ל מוכיח אותי על זה, שלא היה לו פנאי ללמוד עמי מרוב הנכנסים, והיה אומר לי, הלא אתה גרמת כל זה שיכנסו כל אלו, ואני איש עניו, ואע"פ שנמשך לי נזק מענין זה, איני יכול לדחותם. ובהמשך הימים רצה לשלח את כלם מעליו, ולא רצו לילך, והפצירו בו דברים של גוזמא, עד שא"ל אתם רוצים לגרום לי נזק שאחזור לבחי עבד בעבורכם, והם היו אנשים גדולים, והפצירו מאד, ולא יכול להם.

ולא עברו כמשלש חדשים, עד שיום אחד לקחני בסתר וא"ל, כבר ידעת כמה התריתי בך על הדבר הזה, וכמה נזק נמשך לך מזה, שאלמלא כך הייתי מעלה אותך למעלה מגלגל ערבות. והנה עתה דע לך, כי נמשך לי נזק גדול מגלויי סודות אלו

להם, כי אינם עדיין מתוקנים לזה, ואני מוכרח להגיד לך כל אשר תשאל ממני, כמו שאמרתי לך פעמים רבות, ובעבורך שומעים הם, ואינם כדאים עדיין לשמעם, ויש לי נזק גדול מזה. לכן שמע נא עצתי, ואל תשאל לי בפניהם דבר, והניחה לי ויפרדו כלם מעלי, ותשאר אתה לבדך, ואעלה אותך למעלה מגלגל ערבות... ובשמעו את תשובתי התחיל לבאר לי קצת ענייני נפשי כמו שאכתוב עתה בע"ה, וחשב בזה אולי אתפתה לדבריו, בשמעי מעלת נפשי, ואתרצה להועיל לי לבדי, ועכ"ז לא רציתי, ואז נתעכבנו יחד כל היום עד שקיעת החמה, ולא יכול לי. וא"ל, דע כי אין עוד זמן אלא היום הזה בלבד, ואם לא תודה לדברי, אין עוד תקון אל הנזק הנמשך לי ולך ולכל העולם ע"י גלוי הסודות האלו להם, שעדיין אין רשות מלמעלה בדבר הזה... ואמרתי לו מה שיארע לכלם, יארע לי, ואם הם לא ילמדו גם אני לא אלמוד, ולא יאמרו בשמים שבשביל תועלתי, לא חששתי אל תועלת כל הצדיקים האלו הנכנסים ללמוד, ובפרט כי לא חשבתי ושערתי בעצמי מה שהיה בעו"ה, ואחר שלשה ימים הוכה במגפה, יום ערב שבת פרשת מטות ומסעי, יום ר"ח אב שנת השל"ב ליצירה, וביום שלישי ח' באב, נפטר לחיי עה"ב, וחל"ש, זכרו לחיי עולם הבא"י:

ספר לי ה"ר יצחק הכהן ז"ל, כי בעת פטירת מורי ז"ל, כשיצאתי מאצלו, נכנס הוא אצלו, ויבכה לפניו ויאמר, וכי זו היא התקוה שהיינו כלנו מתאווים בחיך, לראות טובה ותורה וחכמה גדולה בעולם, וישיבה אלו מצאתי אפילו אחד בלבד צדיק גמור בכם, לא סלקוני מהעה"ז קודם זמני, ועודנו מדבר עמו, שאל עלי ואמר היכן הלך חיים, וכי בשעה כזאת הלך מאצלי, ויצטער מאד, והבין מדבריו כי היה ברצונו למסור לו איזה דבר סתר, אז אמר לו מה נעשה מכאן ואילך, ויאמר תאמר לחברים משמי שמהיום והלאה לא יתעסקו כלל בחכמה זו שלמדתי, כי לא הבינו אותה כראוי,

א. ספר החזיונות שם אות מ"ד. יצוין כי לפי דברי הר"ש שלומיל (אגרת שלישית, האר"י וגוריו עמ' נד) סיבת פטירתו של רבינו האר"י היתה אף היא בשל גילוי איזה סוד (בזהר פרשת מצורע דף נה, ב), שהאר"י ז"ל מיהן לגלותו עד שרבה עליו רבינו מהרח"ו, וכיון שגילה אמר שנגזרה גזירה שימות. וראה שם כל פרטי המעשה וסוף דבר היה שכל פירוד שנעשה בין החברים נגמר דינו להסתלק מזה העולם (וראה גם תולדות האר"י עמ' 200 ושם: שמהרח"ו והחברים שאלו לאר"י). בכת"י נושן בגליון זוהר מנטובה שי"ח שפורסם בתולדות האר"י (עמ' 347) מספר החכם המגיה כי גם מיתת רבינו האר"י נודעה בשיחת עוף דוגמת פטירת בנו הנז"ל ז"ל שם: זכבר ראינו בזמנינו זה בצפת תוב"ב להחכם כמוה"ר יצחק אשכנזי זלה"ה קרוב לזה, שראה עורב אחד שעבר לפניו מילל ואומר, גם אתם גם מלכם תיספו, ותכף באותו שבוע חלה הוא ז"ל שהוכה במגפה ונפטר הוא תחילה... ואפשר שיש לזווג מסורות אלו עם הנאמר למעלה באיזו אופן. ומ"מ לא קבענו בגוף דברינו אלא קושט דברי אמת שרשם רבינו ברשימותיו.

ויבאו ח"ו לידי כפירה ואבוד נפש. ואמנם הרח"ו לבדו יעסוק בה לבדו בלחישה בסתר... ותכף א"ל קום צא מהר, כי אתה כהן, והגיע זמני, כי אין פנאי להאריך בשום דבר, ויצא מהר, וטרם שיצא ממפתן הבית, פתח פיו, ויצאה נשמתו בנשיקה זלה"ה^ב:

את פטירתו של האר"י והיגון והאבל הכבד שנתעטפו בו החברים ועל צבאם רבינו, מתאר יפה בעל תולדות האר"י^ג:

ויצחק בן ל"ח שנה, לא כהתה עינו ולא נס ליחו ולא נשתנו פניו כשאר מתים, אלא היו פניו מאירות כשמש בגבורתו, אז נפלו כל החברים ושר החכמים שהיו שם לארץ, וגעו בבכיה גדולה עד שעלתה שועתם לשמים. והרח"ו היה מאפיר עצמו באפר ובוכה וצועק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אין מנחם לי... והוליכהו מביתו לבית החיים הלך ובכה עד שהיו הדמעות נגרות לארץ כנחל שוטף... והרח"ו ושאר החברים היו הולכים יחפים וקורעי בגדים ומלובשים שקים ואפר על ראשם כיום ט' באב, בוכים ואמרים תורה הקדושה מספד יחיד עשי לך על הסתלקות מלאך זה היודע סתריך.

והרח"ו מרוב צערו אותו היום נטרפה דעתו, עד שבשעה שרצו להניחו בקבר נפל לרגליו ונשקם, ובכה ואמר אי רגלים הממהרות לעשות רצון קונם איך נלכדו ברשת בעוונותי, ואיך אתאפק שיגנו ארון האלהים ויתכסה ממני. ובקושי גדול הסירו אותו מעליו וקברוהו בקבורת המלכים מאן מלכי רבנן. והוא הלך אל המנוחה והניח לחברים וחכמי ישראל ביגון ואנחה.

ב. שער הגלגולים הקדמה ל"ט.

ג. שבחי האר"י עמ' קכ"ג.

חלקם בחיים

תלמידיו ושומעי לקחו בצפת

הצטרפות

עם מות הרב האר"י היו החברים שרויים בצער עצום ורב, נסתתמו מעינות החכמה אבד סברם ונכזבה תוחלתם. משיח ה' אשר אמרו בצילו נחיה נלכד בשחיתות דורו^א. וגם הוא ז"ל אמר קודם מותו 'אם היה הזכות גורם היה באותו השנה קץ אמיתי שמימי הרשב"י לא היה קץ כמוהו'^ב. וקבלה היתה כי אלמלי היה מאריך בחיים עד שנת של"ה – היה מחזיר העם כולו בתשובה ומביא הגאולה בימיו^ג. ומדברי רבינו נראה שהחזיקוהו לרבינו האר"י גם לנשמת משיח בן יוסף ובמותו ראו התגברות שלטון הרשעה:

'במלת וכסא דוד עבדך, הזהיר לנו מורי זלה"ה מאוד, ביום א' שהלכנו על ציון שמעיה ואבטליון בהתפללנו שם, והכפיל שם לנו לומר, שנזכיר בכל תפלה ותפלה, לכוין במלת דוד עבדך, שיחיה משיח בן יוסף, ולא ימות ע"י ארמילוס הרשע, והוא נקרא כסא דוד עבדך. וזה סוד, חיים שאל ממך, כמ"ש בר"מ שעתיד משיח בן יוסף למות. ולא הבינו דבריו, והשם יודע נסתרות, וסופו מוכיח על תחלתו, שמת מורי החסיד זלה"ה בעו"ה'^ד.

גם אחרי מותו היה עוד רבינו מקבל מפי רבו, ובחלום היה מדבר בו, וזה אשר רשם במגילת סתריו^ה:

'אחר ג' ימים שנפטר מורי ז"ל ראיתיו בחלום ושאלתי ממנו, איך נפטר כל כך בחטיפה. ויאמר לי לפי שלא מצאתי אפילו אחד שלם כרצוני, אמרתי לו אם כן ח"ו

- ומקרא זה קרא עליו המקובל האלקי בעל עמק המלך (בהקדמה השלישית פ"ו דף יג, א ובהקדמה השנייה פרק שני דף ז, ב). ע"ש שהאריך בפירוש המקרא הרומז לסילוקו.
- ליקוטים שבסוף ספר הגלגולים פפד"מ תמ"ד דף מה, ב- ג. נגיד ומצוה בהקדמה.
- אגרת הר"ש שלומיל. והאריך בזה הסוד בספר עמק המלך שער עולם התוהו פרק נ"ה דף ל"ג ע"א.
- פרי עץ חיים דף נג, א.
- ספר החזיונות ח"ב אות ט"ז.

אתי'אש מכל מה שהבטחתני ומכל הטובה שאמרת לי שעתידה לבא בעולם על ידי, אמר לי אל תתי'אש כי בהגיע הזמן אני אבא ואגלה לך את אשר תעשה, ואיקץ. מאז ואילך רוב הלילות היה נגלה לי בחלום לנחמני שלא אתי'אש, וזה נמשך עד עשרים שנה אחר שנפטר. ומאז ועד עשר שנים לא היה בא כי אם פעם אחת בחדש... ובכל החלומות שאני חולם עמו תמיד הוא באופן אחר כי מלמדני תורה...!

ואכן בכמה מקומות רשם רבינו ברשימותיו מדברי רבו האר"י המוסר לו דברים בזמן זמנים טובא אחר סילוקו.

אוצר החכמה

בשנת של"ה, היא השנה אשר בעלי הקץ ראו בה שנת בא מבשר לגאולת ישראל, לתקן עולם במלכות שדי, נמנו ורבו מחבורת גורי האר"י לרבינו מהרח"ו זלה"ה, כפיר שמוהו לראש ומורה עליהם, לעסוק עמו בלמוד התורה בחכמת האמת, כמשפט אשר יורם ובנתיב אשר יידעם, והכל לפי דעתו, דעת עליון.

אוצר החכמה

לקיים עליהם כל תוקף התנאים אשר נתקשרו בהם וקבלו עליהם בני החבורה, באו החברים בחתימת יד קדשם על שטר אחד אשר העתקו מצוי עמנו¹.

המעייין בשמות הקודש החתומים על האגרת יראה כי נמנו בהם רוב הכת הראשונה. והם אשר למדו מפי רבינו האר"י במחיצת מהרח"ו². ועליהם נוספו עוד מגדולי חכמי ורשומי צפת אשר חשקה נפשם גם הם לטעום מעץ החיים.

1. ראה ספר החזיונות ח"ב אותיות י"ח י"ט מ"ז ועוד.

2. מתוכן האגרת עולה ברור כי מצד התלמידים היתה ההתעוררות בדבר.

3. 'שטר ההתקשרות' נזכר לראשונה ע"י רבינו החיד"א בערך מהר"ש אוזי'א החתום על השטר: 'זאחר סילוק רבינו האר"י וצ"ל למד עם מהרח"ו דרך האמת עם שאר תלמידי האר"י. ויש בידי שטר התנאים שהתנה עמהם מהרח"ו כדי ללמוד, עם חתימת ידם קדש'. השטר בשלמותו נדפס לראשונה ע"י ר' ברוך דוד הכהן מצפת בסוף ספר לבושי שרד קראקא תרמ"ב, ובראשו נרשם: 'העתק מכתב יד ישן נושן אשר היה בעיה"ק ירושלים ת"ו בחתימת ידי הרבנים הקדושים בעצמם, והכתיבה ה' כתב ספרדי, וגוף הכתבים עם החתימות נמכר בסך ששה לירות ונשלח להרה"צ ר' אהרן וצוקללה"ה מקארלין, העתק מגוף הכ"י אות באות'. ר"ב חור והדפיס את השטר בספרו ברכת הארץ ירושלים תרס"ד דף ס"ד ע"א. העתקה נוספת של השטר נעשתה מן המקור אשר היה כאמור בסטלין, ונדפסה בציון ה' שנת ת"ש עמ' 125. בהעתקה זו נשמטו ה' שמות אשר נזכרים בהעתקה הראשונית שבלבושי שרד ואלו הם: רבי יהושע ן' נון; רבי יצחק כץ; רבי יעקב שניאור; רבי יוסף באגלייאר ורבי שם טוב.

4. נמנו ע"י רבינו בספר החזיונות ח"ד אות נ"ח. החברים המופיעים שם אשר אינם חתומים על שטר זה הלא הם: רבי שבתי מנשה – מקורות ימיו אין לנו יודעים דבר באופן שלא נדע היכן היה מקומו בשנה ההיא. רבי אברהם גבריא'ל – אשר עזב את צפת ובשנת של"ח אנו מוצאים אותו מראשי העדה בטבריה, עיין שלוחי אר"י עמ' 257.

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

וזהו העתק השטר:

אנחנו ח"מ קבלנו עלינו להיות בחברה אחת לעבוד את השי"ת ולעסוק בתורתו יומם ולילה ככל אשר יורנו מורינו הרב החכם השלם האלקי כמוהר"ר חיים ויטאל נר"ו ונלמוד עמו בחכמת האמת ונהיה נאמני רוח מכסים דבר מכל מה שיאמר אלינו, ולא נטריח עליו להפציר בו יותר מדי מהדברים שאיני רוצה לגלות לנו, ולא נגלה לזולתנו שום סוד מכל מה שנשמע מפיו בדרך האמת, וגם לא מכל מה שלימד אותנו לשעבר, ואפילו ממה שלימד אותנו בחיי מורינו הרב הגדול כמוהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל בכל אותו הזמן, ואפילו מה ששמענו מפי מורינו הרב ז"ל הנז' לא נוכל לגלותם בלתי רשותו, אחרי שלא היינו מבינים הדברים האלה [אלא] על ידו שהיה מחזירם לנו¹²³⁴⁵⁶⁷. וקבלה זו היא בשבועה המורה בשי"ת ע"ד מורינו הרב כמוהר"ר חיים נ"י הנז', והמשך קבלה זו היא מהיום ועד עשרה שנים רצופים, והיה זה יום ב' [כ"ה] למנחם השל"ה ליצירה פה צפת תוב"ב והכל שריר ובריר וקיים.

יהוסף ארזין¹²³⁴⁵⁶⁷ יונתן סגיש"ג שמואל די אוזידא"י

יהושע ז' נון¹²³⁴⁵⁶⁷ גדליהו הלוי¹²³⁴⁵⁶⁷ יצחק כ"ץ

יעקב מסעוד¹²³⁴⁵⁶⁷ יאודה משען¹²³⁴⁵⁶⁷ יעקב שניאור¹²³⁴⁵⁶⁷

יוסף באגיליאר¹²³⁴⁵⁶⁷ כא שם טוב כב יוסף לאטון¹²³⁴⁵⁶⁷ כג

רבי אליהו פאלקון - בספר החזיונות ח"ד אות נ"ט רשם מהרח"ו כי לאיזה סיבה, הסירו האר"י מחברת התלמידים. ורבי יוסף ז' טבול.

בברכת הארץ: בנו"א שאנו לא היינו מבינים הדברים אלא על זכו.

ראה לעיל כי ממנו תוצאות חיים.

מין הכת הראשונה של תלמידי האר"י - ספר החזיונות ח"ד אות נ"ח. מגדולי חכמי צפת. בשנת שכ"ח נשלח לשאלוניקי לעשות לטובת חברת תלמוד תורה שבצפת. בס' מאמץ כח להר"ם אלמושינו (וניציאה שמ"ח דף יח, ב) נשתמר דרוש אותו נשא הרמ"א לפני קהל עדתו לעמוד לימין רבי יוסף וז"ל שם: זכנו אלהים כהיום הזה לקיים... מצות ת"ת... בנדבה אשר נעשה היום לחברת ת"ת אשר בצפת תוב"ב אשר שולח משם החכם הותיק כהר"ר יוסף ארזין להשתדל בגבייתה... עכ"ל. היה קשיש מרבינו, וכמובא לעיל שבשל כך ביקש מן האר"י שילמדהו בעצמו שלא באמצעות רבינו. שמועות רבות ממה שקיבל מרבינו האר"י הביא מהרח"ו בכתוביו, עיין שער טעמי המצוות דף כ"ג ע"ב שער מאמרי רשב"י דף מ"ז ע"א. מהר"א גאלאנטי בספרו זכות אבות (בתוך בית אבות ווארשא תר"פ דף סו ע"ג) מביא משמו דרוש בענין ב' צירופי הו"ה (ושמעתי מהחכם החסיד ה"ר יוסף ארזין זלה"ה). בספר מעיל קדש בגדי ישע (ירושלים תרמ"ח דף ב, א) כתב הרא"א פירידיה על שער הכללים, וז"ל: 'זה הועתק מכ"י הרח"ו ז"ל שעשאו ושלח אותו למהר"י ארזין לצפת תוב"ב אחר כמה שנים שנפטר הרב

פעולת צדיק לחיים

מו

^{אוצר החכמים} ז"ל והלך לדמשק ומשם שלח זה השער הכללים למהר"י ארזין ז"ל - כך מצאתי כתוב מכ"י היר"א מכת"י הרב מהר"ם מלכו ז"ל. (ועיין כתבוני לדורות, דף קכ"ט).

יג. אף הוא מן הכת הראשונה של תלמידי האר"י כנזכר שם. שמועות רבות ממנו, ממה שקיבל מרבינו האר"י, נזכרות בכתבי הרח"ו. עיין בשער הכוונות דף פ"ז ע"א ושם דף ק, א ועוד רבות. בסדר חזרת הדרושים שרשם רבינו ברשימותיו (סה"ח ח"ד אות נ"ג) מפי רבו האר"י, נזכר רבי יונתן מיד אחר רבינו.

יד. גם הוא מן הכת הראשונה עי"ש. תלמיד רבי אלישע גאליקו, עמד בראש ישיבה בצפת, (ועל תלמידיו נמנה רבי יוסף בנבנשת די שיגוביא בעל דובב שפתי ישנים אומיר תל"א). נודע על שום חיבורו מדרש שמואל לאבות (וניציאה של"ט) וראה שם פ"ג מ"ח: ...אחר כך שאלתי את החכם המפואר האלהי הרב רבי חיים וויטאל יצ"ו לבאר לי את דעתו... ושם בפרק רביעי מכ"ו: 'שמעתי מהחכם השלם האלהי ה"ר חיים יצ"ו כמ"כ חיבר: אגרת שמואל, פי מגילת רות (קושטא שני); לחם דמעה, פי מגילת איכה (וניציאה ש"ס). מכת"י נדפסו גם ביאור מגילת אסתר וביאור עה"ת. קובץ מדרשותיו נמצא בכת"י ושם דרוש על מות רבינו האר"י ז"ל. הנהגות שאמר לו רבינו האר"י נזכרו בשער רוה"ק דף יא, ב. חתום על תש"ו בשות מהר"ט ח"א סי' פ"ב ונזכר בתש"ו מהר"ט ח"א סי' פ"ד.

טו. הר"ש שלומיל כותב עליו באגרתו (האגרת השלישית, האר"י וגוריו עמ' נ"ח): 'גדול בישראל אביר הרועים כמהר"ר יהושע ק' נון ע"ה... היה לזה הרב כמעט כל חמדת ישראל, שהיה אב"ד בצפת, וראש לכל ראשי הישיבות בצפת, ועל פיו יבואו כל ההקדשות של כל הגולה, והוא היה המשיביר והמספיק לכל חכמי צפת ולכל העניים והאלמנות, ומלבד זה היה עשיר מופלג בממוץ. שמו נזכר בתש"ו מהר"ט ח"א סי' ל"א לצד גדולי חכמי צפת בפולמוס חליצה או יבום לכלתו של מרן, וראה שם גם סי' נ"ד, שחתום לצד הר"י בירב (השני) על הסכמה לתש"ו הריט"ק. תש"ו אחת ממנו גם בזרע אנשים כת"י - עיין יוסף בחירי עמ' רצ"ו. בשו"ת הר"ם אלשיך נמצא שמו עם כל גדולי חכמי צפת על תקנה בדיני ירושות. על שנת ונסיונות מותו ראה תולדות האר"י עמ' 74.

טז. מן הכת הראשונה של התלמידים, עי"ש. שמועות רבות הובאו משמו ע"י רבינו (עיין עץ חיים שע"ד פ"א, שער הכוונות דף ע"ד וע"ד ובשער רוה"ק (דף ח, א). ועוד רבים). שמו נזכר גם כמוסר כמה עובדות מהנהגותיו בקודש של רבינו האר"י מאשר ראה הוא בעיניו, ע"י הר"ש שלומיל באגרותיו (האר"י וגוריו דף ס"ב ודף צ"ה). ועיין תשובת מהר"א ס' ק' אוחנה בתוך תש"ו מהר"ט ח"א (החדשות סימן קל"ה): והעיד לי משמו החכם השלם החסיד הר' גדליה הלוי נ"ע. (ואולי יש ללמוד משם על מוצאו של רבי גדליה מברוסא שבטורקיא, עי"ש).

יז. מן הכת הראשונה של החברים, עי"ש. נמנה על גדולי חכמי צפת וישב בבית הועד של ראשי חכמיה. חתום בתש"ו בית יוסף דיני כתובות סי' ג' ותש"ו המבי"ט סי' נ. ונזכר שמו שם סי' נ"ו. רבינו מזכירו בכתביו כמוסר שמועות שונות מאת רבינו האר"י, עיין ספר כוונות ישן דף ג, ב, טעמי המצות דף ק"א ע"א ועוד. בשער רוה"ק הובאו כמה יחודים שמסר לו רבינו האר"י, עי"ש דף ס"ד ע"א ודף ע"ו ע"א. רבינו מוסר משמו מה ששמע מהאר"י בעת פטירתו, והובא לעיל פרק 'ארי במסתרם'.

יח. אף הוא מן הכת הראשונה, עי"ש. בספר הגלגולים דף פ"ט ע"ב נרשם עליו 'הר"ר יעקב מסעוד משורש רבי יהודה בן תימא'.

יט. מן הכת הראשונה כנזכר שם. בקורא הדורות דף מ, ב כותב עליו: 'חכם מקובל ועשיר מופלג'. נזכר פעמים רבות בכתבים כמוסר דברים מפי האר"י. וגם מהר"י צמח בהקדמת רני ליעקב (הנז"ל) הזכירו: 'גם יש כמה דברים מספר של החכם ר' יאודה משען ע"ה מה שקבל מן הרב ר' יצחק זלה"ה'. וראה גם בס' זוהר הרקיע (דפוס מונקאטש, דף ר"ג): מאמר ארוך על לשון הזהר 'מכת"י הר"י משען'.

כ. נזכר בשער רוה"ק דף עה, ב.

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

תלמיד נוסף שקיבל מאת רבינו בתקופת שבתו בצפת, אף שאין שמו נזכר כאן, ה"ה חד מגדולי דורו, רב רבנן, הרב המוסמך רבי חייא רופא זלה"ה בעל מעשה חייא¹²³⁴⁵⁶⁷. עדות על כך מפי תלמידו של רבי חייא הלא הוא החכם המקובל הישיש רבי בנימין הלוי זלה"ה שמסר לגאון הקבלה הרמ"ז בהיותו באיטליה 'שקבל מכמהר"ר חייא רופא שקבל מפי כמהר"ר חיים ויטאל בעצמו'¹²³⁴⁵⁶⁷ כה.

וגם מנגלות התורה היה מרביץ מהרח"ו בתלמידים, וכפי שרשם ברשימותיו: 'ראש חודש טבת [שנת של"ז] היינו בהסגר בכפר עין זית והשלמנו מס' חגיגה... והנה שם בכפר הנ"ל הביאו הגויים עגל לשחוט ויברח מהם ויכנס לבית מדרשי ויעלה על גבי האיצטבא אשר שם קובעים ישיבה אני והחברים...' כו.

1234567

כא. נזכר בספר החזיונות ח"ד סי' י"ד ג'ס הר"י באגילייר יצ"ו אמר לי כי מורי ז"ל הגיד לו על ענין קורבתו של מורי ז"ל עמי'. בשל היות חכם זה בלתי ידוע לנו כלל, מן הראוי אולי להביא מש"כ מהר"י סמברי עליו: 'הגבאי כה"ר יוסף באגלאר שהחזיק ישיבת האר"י ז"ל מכיסו בצפת תוב"ה עשר שנים, ועסק בחכמת הקבלה, ויהי כאשר חלה את חליו אשר מת בו, ונכנסו רבני מצרים לבקרו, ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי ביום השישי בכך ימים לחדש, וישלח אחר הקאסס ונתפטר עמו בחייו, וביום השישי שלח אחרי המשמרה לעלות ולחפור הקבר מבעוד יום כדי שיהיה מוכן ומוזמן להקביל את פני אביו שבשמים ערב שבת. כי אמר להם בערב שבת אני נאסף אל עמי, ויעשו לו כן כאשר צוים. ולאחר חצות שלחו אנשי המשמרה את השמש מבית החיים לדעת את שלום החכם, ויבא ויעמוד בפתח הבית, ויעמוד לפניו וישאל לו אם חפרו הקבר יפה ויאמר כן, ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי באו ואברך אתכם, ואח"כ ברך לאנשי הבית איש אשר כבדו בך אותם, ויאסף רגליו אל המטה, ויגוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים תנצב"ה. וזה השיר שכתב אותו כמהר"ר חיים כפוזי ז"ל על מצבתו וז"ל: שרי צבאות. היו לאות. בירושלים. ויוסף. היה במצרים'. (לקוטים מדברי יוסף, בתוך סדר החכמים וקורות הימים ח"א עמ' 161).

כב. בספר מחקרים בתולדות היהודים באר"י ובאיטליה, (עמ' 147) משער כי חכם זה אינו אלא רבי שם טוב עטייה זלה"ה, מחכמי צפת הנזכר בתשו' הרשד"ם (סימנים רכ"ז ורל"ה), אבקת ריבול (סי' כ"ה), שו"ת מהר"ם גלאנטי (סי' נ"ב), שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מ'). ושם נראה כי היה חבר בבית הועד של חכמי צפת.

כג. נזכר בספר הגלגולים דף פ"ח ע"ד, ומשם למדנו על היותו חזן הקהל, ונזכר גם בשער הגלגולים דף ס"ט ע"א.

כד. תולדותיו נפרטו בהרחבה בארשת ב' עמ' 109 ואילך.

כה. אמונת חכמים לרבי אביעד שר שלום באוילה, מנטובה ת"צ דף לו, ב.

כו. ספר החזיונות ח"ב אות נ"ח ועי"ש נראות זה המעשה.

לחיים בירושלים

רבינו בירושלים

מסכת

אכן עוד בתוך זמן הקצוב ('עשרה שנים רצופים') בהם נקשרו החברים עם רבינו, עקר מהרח"ו את מקומו לירושלים צפירת תפארה. (וכמתבאר לקמן היה זה כאשר השכיל מדעת רבו הדובר בו במראה החלום). ואפשר שגם ממקום שבתו שם המשיך להרביץ תורה לחכמים המקושרים עמו, אשר ישבו בצפת. וכבר הבאנו לעיל מה שנכתב בראש 'דרוש השתלשלות העולמות': 'זהו מ"ש כמוהר"ר חיים נר"ו לכמוהר"ר שלמה סאגיש נ"ע בלכתו ירושלימה'.

כבר בחיי רבו, רבינו האר"י, היה הוא מורה לתלמידו כי מקומו בירושלים 'וכי שם מקום דירתו האמיתית ושם עיקר השגת וכל טובתו'. אכן, הזמן הראוי והמסוגל לכך לא נתפרש בדברי האר"י. וכמו שרשם רבינו מה שקיבל מפיו במראה החלום: 'הנה עדיין לא הגיע הזמן על מה שציוותיך בהיותי חי שתלך לדור בירושלים'.

בליל שבת כ"ז ניסן שנת של"ז. ראה למורו האר"י בחלום ויאמר לו 'הנה כבר הגיע הזמן ונותנים לך רשות שתלך לדור בירושלים'. ואכן אחר שאיזה זמן ירד רבינו מצרימה לאיזה טעם נסתר, בט"ו כסלו שנת של"ח הלך לדור בירושלים!

- א. מעט מן הדברים הבאים מכאן נכפלו עם המתואר לעיל בפרק 'זאת התורה אשר שם על יד משה'. אך לשלימות הדברים חזרו ונקבעו גם כאן.
- ב. (אף כי רבי שלמה סאגיש לא נמצא חתום בשטר ההתקשרות). רבי שלמה סאגיש מגדולי הדור היה, ריש מתיבתא בצפת, חסיד ועניו. ומתלמידיו נודעו: רבי יוסף מטראני – מהרימ"ט, רבי חייא רופא בעל מעשה חייא, רבי טוביה הלוי בעל חן טוב. ועוד.
- ג. ע"פ ספר החזיונות, חלק ההוספות וההשמטות (במהדורת ירושלים תשס"ב מכונה: חלק ה') אות ט.
- ד. שם ח"ב אות כ"ו.
- ה. סה"ח שם.
- ו. ראה שם ח"א אות י"א: 'שנת של"ז הלכתי למצרים'. גם הר"ש שלומיל (באגרת השלישית) בדברו על השתדלויותיו

בירושלים נתעטר רבינו בכתר תורה, וקרוב שהיה רב רבנן ראש חכמי ירושלים.
וזאת למדנו מתוך תשובת החכם רבי עזריה זאבי ששלח למהר"ש ויטאל¹ ובה בירר
איזה מנהגים מסדרי התפילה, ובתו"ד כתב על מנהג ירושלים:

וּבִכְּנָה גו פה עיר הקודש מימי קדם שהיה הרב הגדול מורנו אביו זלה"ה מרביץ
תורה פה בירושלים...²

וכבר כתבו כי תוארים אלו מרביץ תורה והרב הגדול לא יאותו בימים ההם בלתי
אם אל ראש החכמים.³

על רוס מעמדו כמרביץ תורה ומורה הוראה בירושלים למדנו גם מדברי החכם
המפורסם מפרש המשניות רבי שלמה עדני, ממה שכתב בהקדמת חיבורו מלאכת
שלמה:

'...ולעיר ירושלים תוב"ב הובאתי, תמיד בין עפר רגלי החכמים אשר היו שם
נתאבקתי, הלא המה עמודי הגולה והאריאל כמו החכם השלם המקובל האלהי
כמהר"ר חיים וויטל נ"ע ומורינו הרב אשכנזי כמוהר"ר בצלאל נ"ע, וזולתם ממורי
הוראתם יא.'⁴

גם בשנת של"ט רושם רבינו מן הנעשה עמו בירושלים: 'ליל ערב ש"ק שנת השל"ט
היה מגיפה במצרים וברחו אנשים ובאו לירושלים וקמתי בחצי הלילה ונצבתי בחלון

של הר"י י' נון להשיג הכתבים ממהר"ח כותב (עמ' נט): אחר כך כשנודמן שהלך מהר"ח מירושלים למצרים
הלך גם כן ר' יהושע בן נון עמו, כדי למצוא חן בעיניו ולפתותו בענין מסירת זו החכמה, אח"כ הלך ממצרים
לירושלים, והלך ג"כ ר' יהושע בן נון, ועכ"ז לא היה יכול לפתותו, להיות שאמר כמהר"ח נר"ו, שאין רשות
נתונה מלמעלה עדיין.

ז. שם ח"ב אות כ"ט.

ח. תשו' באר מים חיים סי' יט.

ט. מתוך תשו' של מהר"ש ויטאל שם נשמע גם על סגולת מידותיו התרומיות של רבינו זלה"ה. בתשו' כותב מהר"ש
ויטאל כי אין להביא ראיה ממה שנהגו בפניו: 'וזכרוננו בימי בחורתי [א"ה]: היא תקופת שבת רבינו בדמשק, שם
נולד מהר"ש ויטאל, ראה לקמן פרק 'זרעו בחיים'. בהיות אבא מארי ז"ל בחייו והיו מתפללין בפניו או תוקעין,
כי אמנם כשהיו מתפללין בפניו או תוקעין בפניו או עושין איזה דבר בפניו שלא לרצונו, ועכ"ז לא היה רוצה
ליסר ולהוכיח לשום אדם ואדרבה היה שותק בשביל שלא ללבן שום נכרא'.

י. עיין 'רבי חיים ויטאל בירושלים' סיני ל' עמ' ס"ה ואילך.

יא. לדעתו של הכותב בסיני שם תקופה זו משוערת לשנת שמ"ב לערך עי"ש נימוקו.

פעולת צדיק לחיים

נא

שבעלייתי נוכח בית המקדש להתפלל אל הקב"ה בבכיה על דבר המגפה שלא תבוא לירושלים ואח"כ ישבתי במקומי המיוחד לי לעסוק בתורה...^{יב}

בי"ט תמוז שנת שמ"ב מודיע המקובל רבי שמשון ב"ק (שעלה לצפת בשנת של"ט) כי את תורת האר"י אינו לומד מפי רבינו אשר מקומו בירושלים, כי אם מרבי יוסף ׳ טבול הדר בצפת׳. בשנת שמ"ד עוד היה רבינו בירושלים, כמתבאר מתוך שטר אחד מירושלים – אשר היה לנגד עיני החיד"א – ובו נזכר רבינו י״.

מתוך רשימותיו של רבינו מבין השנים שמ"ו – ש"נ, למדנו כי בשנים אלה דר היה בצפת^{טו}. ואז גם אירע המעשה המסופר ע"י הר"ש שלומיל בו נעתקו מכתביו בעת חליו ת"ר ניירין^{טז}. אכן כבר בשנת שנ"ד^י אנו מוצאים את רבינו שב לירושלים וזאת ע"פ חתימת יד קדשו בה מאשר הוא הסכמת חכמי האשכנזים על התקנה הקדמונית לפטור ת"ח ממיסים:

^{אחר החכמה}

׳מודה אני החתום מטה שהחתימות שחתמו האשכנזים על ההסכמות של הק"ק יצ"ו ביום א' כ"ח אלול גשנ"ה [ה' אלפים שנ"ג] שהם קיבלו עליהם מרצון הטוב כלה ואין נכלל בזה שום דררא דממונא, עניני הק"ק יצ"ו כמוכסים וארנוניות ושום הפסד, רק הגילייא בלבד רק בכל המתנהג ככתוב בתקנת הנגיד וב"ד הצדק כמבואר בתקנה ההיא ועם כל שריד וקיים. הצעיר חיים ויטאל. הועתק אות באות מגוף כתב היד היום יום ו' י' לספירה שנ"ד לפ"ק. נאום אפרים הנקרא ויש ונאום משה מאיר ב"ר שמואל ב"ק ז"ל אשכנזי יח׳.

בכתב אחר משנת שנ"ז עליו חתומים חכמי ירושלים נפקד שמו של רבינו ולפיכך נראה כי בין השנים שנ"ד – שנ"ז עזב רבינו את מקומו בירושלים.

יב. ספר החזיונות ח"ב אות ל"א.

יג. ירושלים תרמ"ז.

יד. שם הגדולים בערכו של רבינו.

טו. בליל ט"ז בשבט שנת שמ"ז רושם רבינו ׳אחר שחזרתי לצפת שאלתי שאלת חלום׳ – סה"ח ח"א אות ל"ג. בשנת ש"נ מספר רבינו (שם ח"א סי' ת"ז) על הר"ם אלשיך שהיה מצטער כי אין תלמידו רבינו מכניסו לעמקי החכמה. באותה השנה בכ' אלול שנת ש"נ נסמך רבינו ע"י מורו כמתואר לעיל.

טז. עיין לעיל – כל הכתוב לחיים. ושם על השנה המדויקת בה אירע מעשה זה.

יז. בשנת שנ"ד רושם רבינו (ספר החזיונות ח"א אות י"ח): הייתי בצפת וסדרתי להם משמרות והייתי דורש להם ביום המשמרה. לשון ׳הייתי בצפת׳ מורה יותר שהיה שם כאורח ולא כתושב. או שהיה זה קודם שחזר לירושלים.

יח. כתב תורה למהר"ש די אבילה אמ"ד תפה דף ב, ב.

יט. כתב תורה דף ג, א.

הוצאת ספרים

יציאת מים חיים מירושלים

עקירתו מירושלים לדמשק

בשנת ש"ח רושם רבינו את מקומו: דמשק^א. ואין אתנו יודע עד מה, מפני מה צדיק עתק מקומו מירושלים עד לדמשק. בדברי רבינו גופיה אין הדברים נהירים. במקו"א רושם רבינו – עת שבתו בדמשק – מדברי מי שחלם עליו: חלם רבי נסים... אומרין לו, אמור לו [לרבינו] שילך לדור בירושלים, עכ"פ. אמר להם, ואיך ילך והוא מתירא מן הסנג'ק [מושל המחוז] שר העיר^ב. ובמקום אחר יכתוב רבינו מדברי חכמנית אחת: 'זתאמר לי כי כל ימי היותי... פה דמשק לא אמצא נחת רוח כלל... אין מזלי עומד לי אלא בירושלים... ומפני קטטות ולשון הרע יצאתי משם^ג. אכן אלו ואלו אינם מדברי רבינו עצמו, ולא נוכל להשען עליהם ולדייק בדבריהם.

שמועות משמועות שונות נאמרו בענין ואנו נציעם אחת לאחת: הרב חיד"א מביא^ד את אשר שמע מזקני רבני ירושלים דברים מופלאים, והא לך לשונו:

'...ויען כתבתי לעיל דע"י מעשה הלך לדמשק רבים שאלו לי והיתה הפצירה^ה אכתוב על ספר מעשה זה, אף שאין רצוני לכתוב מעשיות, מ"מ להפצרתם אמרתי אגלה מה שקבלתי מרבני זקני עה"ק ירושלים ת"ו. ידוע דחזקיה המלך ע"ה מפני שנחריב סתם את מי גיחון, ועד היום יום הששי בחצות שנסגרים פתחי שערי ירושלים

א. ספר החזיונות ח"ג אות ז'. מן שנת ש"ז אין אנו מוצאים רישום מאת רבינו המזכיר את מקום מגוריו.

ב. וזה קרוב למסורת הרב החיד"א המובאת לקמן.

ג. בקובץ אסופות (ח' עמ' רמ"א) פרסם חכם אחד במאמר 'חידוש הפולמוס על פיטור תלמידי חכמים ממיסים בירושלים בשנת ש"ז וסיבת עקירת דירתו של רבי חיים ויטאל מירושלים לדמשק': שבתי אגרות מקהל ירושלים, ולפי השערתו עוסקים הם בהפצרות הקהל לרבינו שישוב לעמוד בראשם, לפי בידורו שם עקר רבינו בשל פירוד שנפל בקהל אודות פטור ת"ח ממיסים ושאר עיני קהל, ע"ש בכל דבריו שמגדר השערה לא יצאו.

ד. שם הגדולים ערך רבינו.

פעולת צדיק לחיים

נג

כי כל הישמעאלים הולכים בעוה"ר לבית המקדש נשארה העיר כמעט ריקנית וע"כ סוגרים השערים, וההולך שם אצל שער אחד אשר הוא סמוך למגדל שומע קול מים רבים שהולכים מתחת לארץ. ובזמן שהרב מהר"ו היה בעה"ק ירושלים בא שר אחד תקיף הנקרא אבו סיפין¹ וידע שמלך ישראל סתם מי גיחון ושאל אם נמצא היום מי שיוכל לפתחו, וא"ל הגויים יש חכם שהוא אלהי ושמו ר' חיים ויטאל ודאי שהוא יכול לפתחו. ושלח אחריו יום הששי וא"ל גוזרני עליך שבעוד שהולך הוא לבית המקדש פתוח תפתח את הנהר הזה שסתם מלך שלכם והוא נצרך הרבה לעיר ועליך מוטל לפתחו ואם אין דמך בראשך.

ומהר"ו עשה קפיצת הדרך והלך לדמשק, ובא אליו רבינו האר"י זצ"ל ובחלוס ידבר בו, הסכלת עשו, כי זה השר היה גלגול סנחריב, וכן נקרא אבו סיפין שבערבי פירושו אבי התרבות, ואתה יש בכך ניצוץ חזקיה המלך והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי גיחון, כי שלא ברצון חכמים עשה חזקיה המלך ע"ה שהוא מהדברים שלא הודו, ובזה היתה אתחלתא דגאולה. והשיבו מהר"ו לא רציתי להשתמש בשמות הקדש, וא"ל האר"י אלו לא נשתמשת לבא לדמשק החרשתי, אבל מאחר שנשתמשת לזה היית יכול להשתמש לפתחו והיה קדוש השם ותקון גדול, א"ל מהר"ו א"כ אחזור לירושלים לפתחו, א"ל חליף שעתא ולא זימניה הוא, ע"כ שמעתי:

אכן יש מן החכמים אשר קבלה אחרת היתה בידם, שכך כתב מהר"א פרץ² בספרו בגדי אהרן³ (והביאו מהר"ח פאלאג'י בספרו ארצות החיים⁴) וז"ל שם:

ה. ידע כי אותו השר הנקרא אבו סיפין הוא היה מן אנשי אמונת הישמעלים, ונקבר פה עיר בגדאד ומקום קברו הוא ידוע עתה, והוא בסוף מבואות היהודים. ומקדמת דנא היה בנוי עליו כיפה גדולה והיה חצר גדול סביבו בבנין מכובד, והיה שם קליפה דהיו מאמינים בו הרבה ומתפללים על קברו, ואותם שיש להם חולי הקדחת היו הולכים לשם ומאמינים שעל ידו תסתלק הקדחת וכיוצא, ואז ע"כ גם נשים של היהודים היו נמשכים להאמין בו באופן שהיה לו שם גדול, והיתה מתחזקת אמונתם בו יום על יום יותר. עד שבא הרב המקובל מהר"ר ששון מרדכי ז"ל, הוא הרב המחבר ס' קול ששון ודבר בעתו ומזמור לאסף, ושכר חצר אחד כנגד מקום קבורתו של אבו סיפין הני, ויתבודד שם ועשה יחודים וכוונות עד שבטל כל הקליפה שלו, ולא נשאר להם אמונה בו אפילו הגויים ולא היה שום אדם נכנס אליו וחרב החצר שלו, ונפלה הכיפה וכל אותו הבנין ונשאר מקומו חרב ושםם ומלא אשפה ונתבטל לגמרי שנעשה כאחד הריקים. (בן יהודע, להגאון רבי יוסף חיים ריש גלותא דבבל פסחים נו, א).

ו. ראש חכמי גרבה נלב"ע בשנת תקכ"ו.

ז. ליורנו תקס"א דף נ"ו ע"ד

ח. שער ח' אות מ"ב.

כל ימי הייתי מתקשה על הרח"ו זלה"ה שהלך לדמשק אחר פטירת האר"י זלה"ה, ושם נפטר, איך מלאו לבו לצאת מא"י ולדור בח"ל עד שנפטר שם, עד שראיתי לחכם ה"ר משה נאג'ארא ושאלתיו על זה, והשיב שבכוונה רצויה עשה זה לפי שקליפת בית רמון אשר היא היום בדמשק תחת מעין אחד בשוק של דמשק, נתגברה ביותר, והוא הלך לשם להכניע אותה בכונותיו ולזה נפטר שם להכניע אותה שלא יקטרג עד כאן דבריו ששמע מן החכמים שבארץ ישראל ת"ו.ט.

אורח חיים

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

ט. מסורת זו, בשינויים מה, היתה ידועה בין יהודי ארץ ישראל. עיין אגרת הר"י סופר, מעדת חסידי צפת, משנת תקכ"ב (אגרות אר"י עמ' 295). וביומן מסע של השד"ר ר"י קסטלמאן (סיבב בין השנים תרי"א – תרכ"א, מטעם עדת החסידים שבגליל – מסעות שליח צפת בארצות המזרח, תש"ב עמ' י"ד). גם איש ירושלים הר"ם נוסבוים רשם כיו"ב בספרו הנודע שערי ירושלים. ועיין טוב הארץ וניציאה דף טו, ב מה שהביא משם מהרח"ו על סכנת הדר מול בית רימון אשר היא בדמשק מחוץ לחומה.

'מים חיים ונוזלים מן לבנון'

מדרשו ותהלכותיו בקדש בדמשק

גם בדמשק לא הניח רבינו ממלאכת הקודש וכאשר היתה באמנה איתנו, זירזו העם לתשובה ולתיקון המעשים, הרבצת תורה בתלמידים ומסירת תורת הח-ן ליחידים הראויים לכך.

קהל בני סיצילא ('איסקליין') העמידו עליהם לראש וחכם עליהם. אך מצודתו היתה פרושה על העיר דמשק כולה, וכפי הנשמע גם ממש"כ אחד מרבני מצרים הקדמונים, מהר"ש נאווי בתשובה²: 'נהגו בירושלם ודמשק לעשות עירוב ושיתוף, ובדמשק היו מקפידים לעשות עירוב בכל ערב שבת על פי הרב הקדוש מהר"ר חיים ויטאל זצ"ל'.

ובביתו - מדרשו של רבינו נתקבצו חבורת גדולי חכמים וחסידים³ ומהם: רבי אפרים פאנצ'רי זלה"ה - ('והיה זקן מופלג בשנים ורופא ומקובל וחסיד והם קבורים שם בדמשק הרב מהרח"ו ז"ל והר' אפרים פאנצ'רי זה אצל זה'). רבי חיים כהן זל"ה

א. קהל זה שבדמשק נזכר בתשו' מהר"י בירב סי' ל"ג ובתשו' אבקת רוכל סי' קט"ז ע"ש. בית מדרשם שבדמשק נזכר ע"י הר"ם באסולה (איטליה ר"ס - צפת ש"ך) בספר מסעותיו, עמ' כד.
ב. הובאה בברכ"י אור"ח שפ"ז ס"ק א'.

ג. קורא הדורות דף מב, א. (ומשם שמות החכמים הנזכרים כאן כחברי מדרש רבינו בדמשק). עדויות נוספות על המדרש אשר היה בביתו של מהרח"ו בדמשק נשתמרו בידנו מהגהות מהר"י צמח על פרי עץ חיים. וז"ל (דפוס דוברוואנא דף קכז, ב): צמח, סיפרו לי החברים שהיו נוהגים לקרות ליל שבועות בבית הרח"ו ז"ל, וליל ראשון של שבועות התקבצו החברים ז"ל כמנהגם ולא בא חבר אחד... ועוד שם (דף קכ"ז ע"ג): 'צמח', ואחר כל הסדר נוהגים החברים לקרות אד"ר מן זמן הר"ר אפרים [פאנצ'רי - ראה למעלה]. ועי"ש דף קכח, א: 'צמח, שמעתי בדמשק ששאלו להרח"ו ז"ל...'. ועי"ש גם דף קנ, ב.

ד. קורא הדורות שם. ועיין לקמן בפרק 'כל הכתוב לחיים' שחכם ומקובל זה השאיר אחריו קובץ כתבים גדול הנקרא 'גלי עמיקתא' ובהם ספרי 'דרוש' 'כוונות' 'ליקוטים', אשר ליקט מכת"י רבו מתורת האר"י, ומהם עלו ונדפסו בימינו.

(החכם הנודע בתורתו ובקדושתו, בעל טורי ברקת מקור חיים וש"ס. לימים רב הכולל של דמשק ואגפיה^ה). ורבי יפת המצרי זלה"ה^ה.

מכאן מה שדברתי
כי קדמי יסמך
קידא מילתו
דמשק?
והיה זה
המקור

אכן רבינו אשר חפץ היה לעורר העם כולו לתשובה ועיי"ב לזרז ביאת משיחנו המקווה, נכזבה תוחלתו, ועיי"מניעות שונות, חלקם בסיבת חכמי המקום^ה, דרשותיו והשתדלותו לא נשאו פרי כפי רצונו ושאיפותו, והיה הוא זלה"ה דואב ומצוער על כך

ה. (תולדותיו ורשימת כתביו המרובים בכל מקצועות תורתנו הק' זוקקים הרחבה יתירה ואכ"מ. ראה לפ"ש בקובץ בית אהרן וישראל גליון מ"ג, ומש"כ שם כי עוד בצפת נתקרב הר"ח אל רבינו, דברים בטלים הם). על אופן התקרבותו אל רבינו כתוב בסוף שבחי האר"י כת"י אוקס' (נדפס בס"ס תולדות האר"י עמ' 242) מה ששמע מפי 'חכם הגביר רבי יעקב ק' ולייסיד נר"י, וז"ל: 'סיפר לי גביר אחד בקוסטאנטינא מהרב ר' חיים כהן ז"ל בעל המחבר ס' טורי ברקת תלמידו של הרב ר' חיים וויטאל, שהיה בבית אביו ז"ל שנים או שלשה שנים, והיה מספר כמה מנהגים ממנו דברים גדולים. ופעם א' או שתיים א"ל הרב רח"ו ז"ל שילמוד ממנו חכמה זו והוא לא רצה, וכיון שלא רצה עזב אותו. אחר מעט זמן בא חלום להחכם ר' חיים כהן א' וב' פעמים, וא"ל אתה באת בזה העולם ללמוד החכמה, לך ותלמוד מהרב רח"ו ז"ל. הלך אצל הרב ז"ל וא"ל: אני רוצה ללמוד חכמת הקבלה, ודחה אותו הרב ז"ל א' ושנים או ג' פעמים. אח"כ א"ל הרב ז"ל: כיון שאתה רוצה ללמוד זה החכמה תשבע לי שלא למדת זה החכמה כבר מספרים אחרים, כי הסודות שגילה הרב האר"י ז"ל היו סתומים עד עתה, וספרים הקדמונים לא היו מכוונים על אמיתותן, וכיון שלמדת ספרי הקדמונים לא תוכל להכניס בזה החכמה כי כבר מונחים סברותיהם בדעתך ומטעים אותך שלא תבין אותה לאמיתותה. והרב ז"ל עזב כל ספרים הקדמונים ולא למד אותם. ואמר שכך קיבל מהאר"י ז"ל זולת הרמב"ן ז"ל ועוד איזה ספרים כנזכר בכתבי האר"י ז"ל. ונשבע לו והיה לומד עמו חכמה זו עכ"ל. אין מקור נוסף לשמועה זו, מה גם שדומה היא ביסודה למסופר על התועודותו של רבינו אל רבו האר"י ומ"מ לא נמנענו מלהציגה כאן, דברים בשם אומרם.

ו. על חכם זה לא ידענו עד היום דבר. רבי דוד קונפורטי בקורא הדורות שם מספר עליו 'חסיד ומקובל ובימי נערותו בא זה החכם לעיר שאלוניקי וישב שם קצת ימים וכל אותם הימים זכיתי ללמוד עמו בספר הזוהר ובשאר ספרי הקבלה ואז הייתי אני הכותב כבן י"ז או י"ח שנים ולמדתי ממנו קצת חדושין בחכמת הקבלה מה שלמד וקבל מרבו מהרח"ו ז"ל. והנה בזכרונות ההספדים שרשם מהר"ש ויטאל בסוף עץ הדעת טוב (הנדפסים בספרנו זה), מצאנו כתוב בתחילת הרשימה: פרשת בא. לנפטר הרב יפת מוציירי נ"ע שנת הת"ח וכו'. ובלא ספק הוא הוא רבי יפת הנזכר בדברי הרב קוה"ד.

ז. עיין ספר החזיונות (מהדורת ירושלים תשי"ד) ח"א אות כ"ג. ושם אות כ"ד. וח"ג אות נ"ז. ומשם נלמד שרבינו היה מעורר העם לתשובה באמרו כי קרוב יום בא מבשר לישראל, וחכם אחד, טעמו ונימוקו עמו, היה מזלזל בדבריו בפני ההמון. ובהערות מקור חיים שם כתב השערה קרובה לאמת כי למחלוקת זו שבין רבינו וזולתו מכוונים דברי מהרי"ט בתשובה הכותב (ח"א סי' ב'): שאלה ועל דבר החכם ההוא אשר עברו דברי קינטור בינו ובין רעהו ויען כי הוא היה רוצה לדרוש והאחר היה מקניטו שלא ידרוש וקפץ האחר בנ"ש וכה אמ' וכו'. והנה תשובה זו באה בהעלם שם נמענה, אבל קודמתה (סי' א') פותחת: דזיו ליה כבר בתיה וכבן עזאי בשוקי טברי החכם השלם מקור חכמה מעין המתגבר כמהר"ר חיים נר"י מחיה חיים יתן לו חיים ארוכים ומתקנים וכסא כבוד ינחילנו כענה רצון יעטרנו וכו'. ואפשר שב' תשו' אלו ממוענות אל רבינו (כבסימן ע"ב שם). וברוך היודע.

פעולת צדיק לחיים

במאד. וגם לקהלו לא נשא פנים והסיר עצמו מראשם כאשר לא השביעו את רצונו באורחותיהם, ורק כשרבו הפצרותיהם והסכמתם לתקן דרכיהם חזר לעמוד בראשם. וכ"כ פורעניות שבאו על דמשק העיר תלה רבינו במניעתם לשמוע דברי מוסר לשוב בתשובה שלימה^ח.

ערפל לו סתרה ועמה שרא נהורא'

גם בימי שבתו בדמשק היה רבינו שוקד על כתבי רבו האר"י, מגיהם משכללם ומתקנים לחיבור כולל אשר קראו: עץ חיים. (על החיבור ועל מלאכת הקודש של רבינו בכל עריכת כתבי רבינו הארכנו לקמן פרק 'כל הכתוב לחיים', דרשהו משם) אך השער סגר והדלת נעל ולא הוציאו מתח"י, לא כל שכן שלא הסכימה דעתו להדפיסו.

וז"ל רבינו השל"ה הקדוש, (אשר זכה לראות את החיבור ביד בנו כמתואר לקמן) באגרת לחכם וחסיד אחד^ט:

'... תלמידו המופלג מהר"ר חיים קאלברין זלה"ה אשר מנחו כבוד בק"ק דמשק, זה האלהי היה ממלא מקום הרב [האר"י] ז"ל, והוא ז"ל לא היה מגלה החכמה לשום אדם, רק עשה חיבור מופלג נקרא עץ חיים, וצווה בעת מותו שלא יבא הספר לדפוס ולא יועתק, רק נתן רשות מי שירצה ללמוד ממנו בביתו רשאי^א.'

וכבר הבאנו לעיל מה שרשם רבינו מדברי מורו האר"י שאמר קודם סילוקו 'אמנם הרח"ו לבדו יעסוק בה בלחישא בסתר'. גם הר"ש שלומל מספר על הנהגתו של רבינו שלא לפרסם סודות התורה ברבים:

ח. עיין על כל זה בספר החזיונות ח"א אות י"ב. ח"ג אות מ"ח ושם אות י"ד. ח"א אות כ"ג: 'אמרתי לו והרי אנשי דמשק אינם חפצים בדרשותי. אבל שם אומר לו המלאך: זילא באת בעולם אלא להשיבם בתשובה, והגאולה תלויה בך, וכבר ניסת זה עשר שנים, כשדרשת והוכחת את העם, כמה אנשים שבו בתשובה והיו דבריך נשמעים אליהם. וכשעזבתם סרו מן הדרך'.

ט. הנו"ל בראש דברינו. בתחילת האגרת מוסר השל"ה הק' ידיעה נכבדה והיא: 'אמנם כגון דא צריך אני להודיע, כי יש חרם קדמון מכל החכמים שבארץ ישראל שלא לגלות מחכמת האר"י לחוצה לארץ, ואלו האנשים שהביאו קונטרסים לחוצה לארץ כחשו וגנבו ומעלו בחרם, אבל הירא את דבר ה' חלילה לו לעבור על החרם הגדול הזה. עדות נוספת על חרם זה מצויה באגרות הר"ש שלומל (אגרת שלישית, האר"י וגוריו דף מ'): '... וכדי שלא לעבור על החרם שגזרו חכמי צפת לבלתי תצא מזאת החכמה של האר"י ז"ל לחוצה לארץ לכן לא יכולתי לגלות לכבוד תורתו מענין הזה יותר'.

י. על כינויו זה של מהרח"ו ראה מש"כ לעיל בראש הדברים.

יא. כאמור לקמן ביקר השל"ה הק' בביתו של מהר"ש ויטאל בדמשק וקרוב לודאי שקיבל ידיעות אלו מאיתו.

'...אמנם [הרח"ו] אינו רוצה לגלות שום דבר באמרו שרבו לא נפטר בקצרות שנים אלא מתוך שגילה כל כך הסודות הנעלמים¹²³⁴⁵⁶⁷, ואמר גם כן שלרבו ניתן רשות מן השמים לגלות, אבל לו, לא ניתן רשות עדיין...'

ועוד שם: '...אבל הכל הוא גנוז וטמון ומכוסה אצלו ואין כח ביד שום חכם מארץ הצבי שיכול עמו שיגלה לו סתרי תורה והוא אומר שאינו רשאי לגלות אלא למי שיתנו לו רשות מן השמים עליו...'

בשנת שס"ד חלה רבינו חולי גדול והגיע עד שערי מוות, וסוף דבר שניצל ממיתה, אבל מאור עיניו כבר לא היה עמו כמאז. וז"ל ברשימתו¹²³⁴⁵⁶⁷:

'שנת שס"ד חליתי חולי גדול לא ישוער וישבתי כ"א יום בלי שום הרגש וחוש, וליל כ"ב היה מוצאי שבת, ויתעכבו אצלי אנשים הרבה לראות יציאת הנפש, ובתחילת הלילה פתחתי עיני ואביט כנגדי בכותל מזרחי וארא שם שני עמודים של אש וכו', ואני כאיש נדהם בלי שום הרגש בעוה"ז וכו'. והי בבוקר שכחתי כל מה שאמרתי לאנשים אבל זכרתי כל מה שאירע לי בענין שני העמודים, ויוסר ממני הקדחת לגמרי, וחזרו כל החושים שלי זולת חוש הראות, כי נשאר עיני כהות לגמרי עד שבעה ימים, ואח"כ התחלתי לראות מעט, עד תשלוש ארבעים יום, ומאז ואילך עיני כהות, כאילו עננים מגוונים שלביות אותן העמודים נגד עיני עולין ויורדין רצוא ושוב¹²³⁴⁵⁶⁷ י"ד.

גם הר"ש שלומיל¹²³⁴⁵⁶⁷ מזכיר את חליו של רבינו, ואגב כך מספר הוא על רצונו של רבינו לעזוב את מקומו בדמשק ולשוב לאחוזת מרעיו ותלמידיו שבצפת.

'אמנם עתה מקרוב שלח לומר לחכמי צפת שרוצה לבוא לצפת תוב"ב ולגלות כל חכמתו להראויים אליו שכבר נתנו לו רשות לגלות. גם מאור עיניו אין אתו עס

יב. ראה לעיל בפרק 'חיים שאל' וז"ל רבינו בשער הכוונות דף פ"ו, ב: ולכן ראוי לכל בעל נפש הרואה הדברים האלו להסתירם בתכלית ההסתרה וזולת הכלל הנודע בכל החכמה הזו כי כבוד אלהים הסתר דבר ואין מקום להאריך בזה כי הדברים נודעים וכל מה שיסתיר האדם הסודות מלגלותם למי שאינו ראוי הוא משובח ומכובד בפמליא של מעלה. והעושה היפך מזה מכניס עצמו בסכנה בעוה"ז במיתת עצמו בהכרת ח"ו ובמיתת בניו הקטנים נוסף על עונש נשמתו בגהינם שאין קץ לעונשו וכמו שהזכיר רשב"י ע"ה בסוף אדרא זוטא וע"ש.

יג. ח"א אות י"ט.

יד. וראה לקמן בפרק 'כל הכתוב לחיים' שם הבאנו אגרת אותה כתב רבינו בתקופת שבתו בדמשק ובה הוא פותח: "אם חשכו הראות בארבות ואור עיני גם הם אין אתי להאריך כפי הצורך...".

טו. האגרת הראשונה משנת שס"ט, עמ' ט.

מוהר"ר ר' חיים ויטאל כי אם ג' שעות בלבד בכל יום בא יבוא לו הראות ואח"כ חוזר ומסתלק ממנו, מחמת שהיום ה' שנים חלה חולי גדול והגיע לשערי מות ולבסוף ראה ענן גדול ובתוך הענן אור גדול וכהו עיניו מאותו פעם והלאה וחזר לבריאותו תהלה לאל והיום הוא בן ס"ו שנה השם יאריך ימיו ושנותיו אמן.

אירע דבר גדול בדמשק^{טז}

בשנת שס"ט אירע בדמשק המעשה הנודע (מעשה גדול ונורא עד מאד) – כלשונו של כותב קורות העיתים הר"י סמברי ז"ל^{יז}). בנערה אשר נכנס בגופה רוחו של חכם אחד אשר נהיה מודיע את שמו ושם משפחתו, והלה היה מודיע לבני דמשק כל חטאתם, איש בשמו לפי מעללו, וגם חטאת הקהל ונכבדיו לא כיסה. והודיע כי לא בא אלא להיות שליח להם להשיבם בתשובה טרם יבואו אליהם פורעניות וחולאים קשים ומרים, ויהי חתת אלוקים בכל העיר הזאת.

רוח החכם פקדה לקרוא אל רבינו, כי כל המלאכים והנשמות ממתינים לה"ר חיים^{יח}, ואחר שהיה רבינו מדובבו שיודיעו כל ענינו וסיבת עונשו שהוצרך לירד מטה. והרוח משיבו: 'עליתי למקומי בגן עדן וישבתי עד עתה שם ונשאר לי לתקן ענין אחד קטן, ובשנים האלה היו מעלין אותי ממחיצה למחיצה ובכל עליה ועליה היו מענישים אותי על הנשאר, עד שבסוף כאשר רצו להעלות אותי במחיצה המיוחדת לי בבחינתי, היו מרקדקין ביותר על קלות שבקלות ולא הניחוני לעלות לפי שעדין מצאו בי עון פלילי דבר קל ביותר'. ורבינו פירש לעצמו שזה העון היה 'שהחטיא הרבים במנוע לימוד דרכי התשובה'. וזהו שבא כאן עתה לעורר אנשי דמשק לתשובה גדולה.

סוף דבר תיקן רבינו את נשמת זה החכם, עד שעלה למקומו ולמחיצתו המוכנים לו ושוב לא חזר אל גופת אותה הנערה.

נוראות מעשה הרוח וכל אותם דברים כבושים אשר גילתה, והוד קדושת רבינו אשר הועיל לה, נתפרסמו ונעתקו ע"י הכל, גדולי החכמים והמון העם^{יט} להודיע חומר ודקדוק הדין, פעולת מעשי הרשעים והטוב הצפון לצדיקים.

טז. לשון רבינו בספר החזיונות ח"א אות כ"ב על המעשה המובא כאן.

יז. סדר החכמים עמ' 153.

יח. המעשה נרשם ע"י רבינו בספר החזיונות שם, נעתק גם ע"י מהר"י צמח בספריו משיבת נפש ורנו ליעקב שמחה.

חיים לישראל שבק' – סילוקו של רבינו

אף כי ליבו של רבינו למזרח היה תמיד, ואל ערי הקודש צפת וירושלים, שם מקומו, שואף היה ¹²³⁴⁵⁶⁷זרח, ואליהם היה הוא נושא את נפשו¹²³⁴⁵⁶⁷, קראו עליו את המקרא¹²³⁴⁵⁶⁷ ידמשק מנוחתו¹²³⁴⁵⁶⁷. וביום ר"ח אייר שנת ש"פ¹²³⁴⁵⁶⁷ נסתם כל חוון וחיים לכל ישראל שבק. ויהיו שני ימי חייו ע"ז שנה. בא סימן: ויתן ע"ז למלכו וירם קרן משיח"ו. ויעל חיים להתעדרן בערן גן האלהים.

וכה נחקק על מצבת קברו אשר בדמשק¹²³⁴⁵⁶⁷

¹²³⁴⁵⁶⁷החיים

- הנמצאים בכת"י (ראה לקמן פרק כל הכתוב לחיים), נזכר גם בחמדת ימים ח"ג אלול פ"ג, נדפס גם בספר הכונות ומעשה ניסים דף יא, ב ובעוד מקורות רבים.
- יט. עיין ספר החזיונות ח"ג אותיות: כ"א, כ"ז, נ"ג ועוד.
- כ. זכריה ט' א'.
- כא. כ"כ ר"ד קונפורטי בקורא הדורות דף מב, א. מעדות בנו מהר"ש ויטאל שכן הראו לו בחלוש למר אביו, רבינו והר"י סמברי רושם: 'אשר אמר עליו האר"י ז"ל ודמשק מנוחתו' (לקוטים מדברי יוסף, סדר החכמים עמ' 153).
- כב. כ"כ ר"ד קונפורטי שם משמיה דמהר"ש ויטאל. וכ"כ מהר"ש ויטאל גופיה בהקדמת ספרו מקור חיים (ליורנו תקנ"ב): 'זיהי היום וילקח ארון האלהים מעל ראשי בשנת פר"ק קטן ליצירה'. (ונתנו כת הקודמים סימן: ש"ף מדוכתיה – ראה דבר"י שם). והנה איפוא זוהי שנת הפטירה בלא ספק. וכבר העירו, הפלא ופלא, כי בכתב המינוי ששלחו חכמי צפת מיום: 'ב"ך יברך ישראל לאדר שנת השפ"א ליצירה' לרב הגדול בעל באר שבע לשמש כריש מתיבתא בעירם (נדפס בראש ספרו צידה לדרך, פראג שפ"ג), מודיעים החכמים: '...וגם פה יזכה לחכמת הקבלה מהמקובל הגדול האלהי מקור החכמה מוהר"ר יצחק לוריא, ובפרט שקרוב לנו המקובל הגדול מוהר"ר חיים יצ"ו הדר בדמשק'. וצ"ת. (עיין מחקרים בתולדות היהודים באר"י ובאיטליה, עמ' 142).
- כג. א' ריבלין בהערותיו לתולדות חכמי ח"א עמ' 124 מעיר כי מצבה זו נראה שהוקמה בדורות אחרונים. עוד כותב שם: 'ברובע היהודים שם יש רחוב הנקרא על שם מהר"ח, ובית כנסת נהדר, שנקרא 'בית כנסת מהר"ח', והוא במקום שהיה דירתו, ונגדו הבית שגר בו המשורר רבי ישראל נאג'ארה. מקום קבורתו בשדה הקברות העתיק בדמשק. רא"ל פרומקין (תולדות חכמי ח"ג עמ' 205) מספר את אשר היה ידוע בירושלים, כי המקובל האלקי רבי אברהם רפאל שלום מזרחי, (המכונה אור בשמ"ש, בעל דברי שלום ונכד רבינו הרש"ש). כהיותו בדמשק שמע אודות צר הצורך את היהודים בגזירות קשות ואכזריות, וילך על קברו של רבינו, ותפילה הפיל לפני האלקים גואל ישראל ומושיעו אשר בזכות הצדיק הטמון במקום זה, יושיעם ומכל נזק יצילם ובאורח פלא היתה ההרווחה, ע"ש. בספר מצבות קודש באר"י (ירושלים תשכ"ג) מתאר את חלקת הקבר: 'קברו של הר"ח ידוע בימנו בדמשק והוא הקדוש ביותר ליהודיה מכל הקברים שבה. מקומו בבית הקברות היהודי הישן שבקרבת השער הנקרא בשמו הערבי באב תומה, בצד הדרך המובילה אל בית הקברות החדש. אל הקבר הזה באים לעיתים קרובות היהודים לבקר ולהשתטח עליו ומדליקים עשיות שמן. על הקבר בנויה מצבה ועליה מונחת אבן מרובעת חלולה ודומה כעין ארון. בו שמים את עשיות השמן והנרות הדולקים'.